

**Problemātiskie gadījumi latviešu valodas
lietojumā**

Tipiskas ortogrāfijas kļūdas svešvārdu pareizrakstībā

acetons (nevis acitons)
akordeons (nevis akordions)
alkohols (nevis alkahols)
autoklavēt (nevis autoklāvēt)
avio- (nevis avia-)
bakalaurantūra (nevis bakalauratūra)
bandrole (nevis banderole)
bambuss (nevis bambuks)
baterija (nevis batereja)
behemots (nevis begemots)
čells (nevis čello)
dispečers (nevis dispičers)
eitanazēt (nevis eitanizēt)
ekonomika (nevis ekanomika)
eksperiments (nevis eksperements)
ekstraverts (nevis ekstroverts)
filozofija (nevis filosofija; Svešvārdu vārdnīcā minēti abi varianti)
finanšu (nevis finansu) pārskats
flamings (nevis flamingo)
frazeoloģija (nevis frazioloģija)
futrālis (nevis futlāris)
gels (nevis gēls)
hameleons (nevis hamaleons)
harisma, harismātisks (nevis harizma, harizmātisks)
hīts – populāra dziesma (nevis hīts)
hīts – ātrumsacensības (nevis hits)
interesants (nevis intresants)
introverts (nevis intraverts)
kanabiss (nevis kanabis; Indijas kaņepes)
kokas koks (nevis koka koks)
komandants (nevis komendants)
kombinezons (nevis kombinzons)
komikss (nevis komiks)
kompostrs (nevis kompostrētājs, kompostieris)
kondicionētājs (nevis kondicionieris)
konditoreja (nevis konditorija)
konfidenciāls, konfidencialitāte (nevis konfidensiāls, konfidensionāls, konfidencialitāte)
krēms (nevis krems)
licence un licencēta firma (nevis licenze un licenzēta firma)
līzings (nevis lizings)

loterija (nevis lotereja)
maģistrants un *maģistrantūra* (pēc analogijas ar doktorantu un doktorantūru)
manekens (nevis manikens)
mangals (nevis mangāls – grila panna)
mārketings (nevis marketings)
mārkets (nevis markets)
matracis (nevis madracis)
nostalgija (nevis nostalgija)
olīva (nevis olīve)
orientēties (nevis orentēties)
ortoepija (nevis ortoēpija)
patoloģija (nevis patalogija)
performance (nevis performance)
plomba (nevis blomba, blombe, plombe un zobus plombē)
precedents (nevis precindents)
propaganda (nevis propoganda)
propedeutika (nevis propodeitika vai propadeitika)
rasols (nevis rosols)
samits (nevis sammits)
saksofons (nevis saksafons)
skrupulozs (nevis skurpulozs)
solīds (nevis zolīds)
sortiments, (nevis asortiments)
stafete (nevis estafete)
šašliks (nevis šašļiks vai sašliks)
šļircis (nevis šprices)
transparentis (nevis transparents)
vinegrets (nevis vinigrets)
vīrusa infekcija (nevis virusāla vai virāla)
žanrs (nevis žandrs)

Svešvārdu atvasinājumi

injekcija – injicēt
 projekcija – projicēt
 privilēģija – privileģēt
 rezekcija – rezecēt

Sinonīmi svešvārdu lietojumā

emuāri jeb tīmekļa dienasgrāmata (*nevis blogi*)

Profesijas (atbilstoši „Profesiju klasifikatoram” Rīga : „Latvijas Vēstnesis” 2006)

arborists jeb *kokkopis* (apgriezējs, potētājs, bērzu sulas tecinātājs u.tml.)
auditors

aukle (arī *auklis*)

bufetniece (arī *bufetnieks*)

gubernante (arī *gubernants*)

inkasents (*nevis inkasators*)

kopēja (arī *kopējs*)

masiere (*nevis masāžiste*)

paszine (*nevis pasportiste*)

medicīnas māsa (*nevis brālis*)

vecmāte (arī *akušieris*)

manikīrs (arī *manikīre*)

metodiķis (arī *metodiķe*, *nevis metodists*)

revidents (*nevis revizors*)

tulks (arī *tulce*)

tulkotājs, *tulkotāja*

istabene (arī *istabenis*)

sargs (arī *sardze*)

skursteņslauķis (arī *skursteņslauķe*)

viesmīlis (arī *viesmīle*)

virssulainis

starpnieks (arī *aģents*), *fondu biržas loceklis*, *izplatītājs* (*nevis brokers*, *dīlers*, *distributors*)

uzraugs, *atbilstības vērtētājs*, *tirdzniecības veicinātājs*, *darbuzinātājs* (*nevis supervizors*, *surveijers*, *merčendaizers*, *mentors*)

zīlnieks (arī *zīlniece*)

Telpu nosaukumi

aust – austuve

cept – ceptuve

ģērbt – ģērbtuve

šaut – šautuve

laimēt – laimētava

lasīt – lasītava

mazgāt – mazgātava

Iegaumējamās likumsakarības

- 1) internacionālismos pirms *-tors* vienmēr jāraksta īss patskani

reģistrēt – reģistrators
administrēt – administrators
kalkulēt – kalkulators

- 2) ja finālei vai saknei seko svešvārda fināle ar garu patskani, divskani vai *-an*, fināles vai saknes garo patskani atvasinājumos aizstāj attiecīgais īsais patskani

Āfrika – afrikānis
kultūra – kulturāls
brigāde – brigadieris
dežūra – dežurants, dežurēt
drāma – dramatisks
mūzika – muzikāls
teātris – teatrāls
literārs – literatūra

- 3) ja seko verba fināle *-ēt, -izēt*, fināles vai saknes garo patskani atvasinājumos aizstāj attiecīgais īsais patskani

dežūra – dežurēt
fotogrāfija – fotografēt (-ties)
reklāma – reklamēt
populārs – popularizēt

Izņēmumi:

bāzēt, frēzēt, gāzēt, mīnēt, prēmēt, arī prēmēšana, bet premiāls

- 4) ar galotni *-a* rakstāmi internacionālismi

anketa (nevis ankete)
koordināta (nevis koordināte)
ordināta (nevis ordināte)
perspektīva (nevis perspektīve)

- 5) izrunā ar garu, bet raksta ar īsu patskani

administrators (nevis administrātors)
afrikāņi (nevis āfrikāņi)
ananass (nevis ananāss)
atoms (nevis ātoms)
balzams (nevis balzāms)
civils (nevis civīls)
dežurēt (nevis dežūrēt)
ekskavators (nevis ekskavātors)
izolators (nevis izolātors)
radiator (nevis radiātors)
radio (nevis rādio)
masu mediji (nevis masu mēdiji)
albums (nevis albūms)
ģerbonis (nevis ģērbonis)
kino (nevis kīno)
kivi (nevis kivī)
šampanietis (nevis šampānietis)

tornado (nevis tornādo kā Svešvārdu vārdnīcā)

Venera, veneriskas slimības (nevis Venēra, venēriskās slimības)

automobilis
mobils, debils, infantils, sterils, senils
pedofīls
krokodils

6) izrunā ar īsu, bet raksta ar garu patskani

Allāhs
 bāzēt
 bibliotēka
 depozīts
 drāma
 flomāsters
 garāža
 hematogēns
 islāms
 īslandieši
 kēkss
 krēms
 mūzika
 pīmula

Dr. philol. Dite Liepa
Dažas aktualitātes

Cik nepieciešami ir vārdi *barista* un *bārtenders* mūsdienu latviešu valodā?

Mūsdienās, dzīvē strauji ienākot jaunām reālijām un jauniem jēdzieniem, rodas arī nepieciešamība pēc šo reāliju un jēdzienu apzīmējumiem valodā. Diemžēl ne vienmēr iespējams pietiekami straujā tempā radīt atbilstošus latviskus vārdu savienojumus. Tāpēc aizguvumu, visvairāk no angļu valodas, ienākšana mūsu vārdu krājumā ir dabiska, pašas dzīves reālās situācijas radīta, tomēr dažbrīd šajā ziņā vērojama pārcentība. Šādas pārlicēģas svešvārdu lietošanas vēlmes dēļ paretam dzirdams vārds *barista* un pat *bārtenders* mums jau parastā bārmeņa vietā.

Īstenībā *barista* ir itāļu valodas vārds, kas apzīmē espresso kafijas gatavošanā specializējušos bārmeni. *Bārtenders* pēc Oksfordas vārdnīcas datiem tas pats *bārmenis* vien ir. (Sk. *Oxford Dictionary of Current English*, Oxford University Press, 1996, 62 lpp.)

Vai mums šie aizguvumi ir nepieciešami? Vairāk gan liekas, ka pagaidām tie ir gluži lieki. Svešā *bārtendera* gan leksiskās, gan stilistiskās funkcijas veic izsenis no angļu valodas aizgūtais *bārmenis*, t.i., bāra kalpotājs, kas aiz letes pārdod dzērienus (*Ilustrētā svešvārdu vārdnīca*. „Avots”, 2005, 95.lpp.). Savukārt *barista* ir tik šauras specializācijas bārmenis, ka jāšaubās, vai mums ir tik daudz specifisku espresso kafijas bāru, ka šāda profesija un reizē ar to tās apzīmējums ir realitāte.

Kas tas ir par saīsinājumu – *kasko*?

Pārbaudot „Ekonomikas skaidrojošajā vārdnīcā” (Rīga : Zinātne, 2000, 248. lpp.) minētos terminus, pie *kasko* ir norāde – kravu transportlīdzekļu apdrošināšana ar paskaidrojumu ‘visu veidu kravu pārvadājumu transportlīdzekļu (kuģu, lidmašīnu, automobiļu, dzelzceļa u. c.) apdrošināšana pret varbūtējiem nelaiemes gadījumiem’. Tātad skaidrojums dots bez jebkādas norādes par iespējamu saīsinājumu un tā skaidrojumu. Savukārt vācu valodā termina *Kaskoversicherung* daļa *kasko* ir aizgūta no spāņu valodas, kurā *casco* nozīmē ‘galvaskauss, ķivere, arī kuģa korpuss (un brauciens)’. Tā, sākotnēji domājot tikai par paša automobiļa korpusa apdrošināšanu, vārds ienācis Eiropas valodās (un aizgūts arī latviešu valodā) jau ar paplašinātu nozīmi, kas skaidrota vārdnīcā.

Tāpēc arī ir tik grūti par šo vārdu atrast kādu skaidrojumu, jo tas patiešām nav nekāds saīsinājums.

Kāda ir ēterisko eļļu *Guaicwood* un *Petitgrain* latviešu valodas forma?

Tulkojot no angļu valodas, *Guaicwood* ir **gvaiaka koks**, savukārt kosmētikā izmanto šī koka sveķu ēterisko eļļu. Internetā gan atrodama arī forma **gvajaka koks** vai **gvajaks**, un tas arī vairāk atbilst latviešu valodas izrunai. Tātad mūsu ieteikums – **Gvajaka sveķu ēteriskā eļļa** vai arī **Gvajaka koka sveķu ēteriskā eļļa**. Vārdu *koks* vajadzētu minēt tikai tāpēc (citādi latviešu valodā tā būtu liekvārdība), ka daudziem vārds *gvajaks* neko neizsaka, taču, rakstot *gvajaka koks*, rodas zināma skaidrība. Vienīgi lūgums pārliicināties, vai eļļai tiešām izmanto sveķus. *Petitgrain* ir sīkgraudu (iespējams, kādu konkrētu graudu) ēteriskā eļļa.

Vietvārdu pareizrakstības problēmgadījumi

- **Kurš no vietvārda *Jeruzaleme* rakstības variantiem ir īstais, jo dažādos avotos tie atšķiras? Grāmatā „Ebreju tradīcija” (Rīga: Šamir, 2006) konsekventi lietota forma *Jeruzāleme*, bet 2008. gadā karšu izdevniecības "Jāņa sēta" izdotajā „Lielajā pasaules atlantā” lietota forma *Jeruzaleme*.**

Jeruzāleme atspoguļo vācisko izrunu, un, ja ievērotu vēl arī ebrejisko un arābisko, kurām tomēr lielāka loma, tad nepaliktu neviena zilbe (izņemot latvisko galotni), kura kādā no valodām nebūtu gara. Tā kā rakstība *Jērūzālēme* būtu pārāk sarežģīta (un arī grūti izrunājama), tad īpašvārdu kodificētāji, saskaņojot savu viedokli arī ar Bībeles tulkotājiem, nolēma nevienai zilbei privilēģijas nepiešķirt un palikt pie rakstības bez garumzīmēm (vēl par Bībeli runājot: reāli dažādos izdevumos abi varianti – *Jeruzaleme* un *Jeruzāleme* – atrodami atšķirīgās proporcijās, palaikam pat abi divi vienā un tajā pašā grāmatā; varētu teikt, ka viens no izšķirošajiem bija jaunā tulkojuma gatavotāju viedoklis brīdī, kad Rīgā *Laboratorijas* iela tika pārdēvēta par *Jeruzalemes* ielu). Tātad – *Jeruzaleme*.

- **Kā pareizi sauc Polijas tirgu – *Belostokas* tirgus vai *Bjalistokas* tirgus?**

Polijas pilsētu *Białystok*, uz kuru iepirkties dodas arī daudzi Latvijas iedzīvotāji, sauc par *Bjalistoku*, tātad pareizi būtu teikt – *Bjalistokas tirgus* (*Poļu īpašvārdu pareizrakstība un pareizrūna latviešu valodā*. Rīga : Zinātne, 1998, 31. lpp.).

- **Kā latviski pareizi rakstīt vārdu savienojumu *Jēlas* Universitāte vai *Jēla* Universitāte (ASV)?**

Par savu nosaukumu minētajai universitātei ir jāpateicas kādam Velsas tirgonim vārdā *Elihu Yale*, kurš itin devīgi sponsorējis topošo augstskolu, savukārt šī uzvārda izruna patiešām ir [jeil]. Protams, *Yale* faktiski ir kļuvis par visa universitātes kompleksa nosaukumu un tādējādi arī par jaunvietvārdu, kas mazliet sarežģī dzimtes jautājumu, taču ar *Hārvardu* un vēl dažu labu patiesībā ir gluži tāpat, tāpēc, paturot prātā šo un citas analogijas, par visprecīzāko varētu atzīt universitātes nosaukuma variantu **Jeila Universitāte**.

- **Kā pareizi sauc kaimiņvalsts Igaunijas pilsētu *Viljandi* vai *Vīlande*?**

Padomju laikā izdotajos īpašvārdu atveides noteikumos „Norādījumi par citvalodu īpašvārdu pareizrakstību un pareizrūnu latviešu literārajā valodā. Igaņu valodas īpašvārdi” (Rīga : Latvijas PSR ZA izdevniecība 1960) Igaunijas pilsēta *Viljandi* atveidota kā *Viljandi* (minēti arī papildvarianti *Viljande* un *Vilande*). Jaunākajos avotos „Palīgs latviešu valodas pareizrakstībā” (Rīga : Avots, 2000) minēta *Vilande*, bet izdevumā „Lielais pasaules atlants” (Rīga : Karšu izdevniecība „Jāņa sēta”, 2008) atkal atgriezamiem pie **Viljandi**.